

УДК 342.95

**С. О. Мироненко**, здобувач кафедри адміністративного права, процесу та адміністративної діяльності органів внутрішніх справ Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

### СИСТЕМНО-СТРУКТУРНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРИНЦИПІВ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА

*Визначено критерії класифікації системи принципів адміністративного процесу та адміністративного судочинства. Сформульовано значення системи принципів адміністративного судочинства під час учинення правосуддя адміністративними судами. Обґрунтовано класифікацію принципів адміністративного судочинства, які закріплені в національному законодавстві України.*

*Ключові слова: класифікація; адміністративний процес; адміністративне судочинство; аналіз; система.*

*The criteria of classification of the system of principles of administrative process and administrative rule-making are Certain. The value of the system of principles of the administrative rule-making is set forth during realization of justice by administrative courts. Classification of principles of the administrative rule-making, that is envisaged in the national legislation of Ukraine, is reasonable.*

*Key words: classification; administrative process; administrative rule-making; analysis; system.*

**Постановка проблеми.** Для адміністративного судочинства, основним завданням якого є захист прав і свобод людини та громадянина, законних інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин, цілком зрозуміла спрямованість принципів адміністративного судочинства, їх сутність. Вони гарантують як реалізацію завдань судочинства, так і дотримання процесуальної форми цього захисту. При цьому основна функція норм і принципів адміністративного процесуального права полягає в тому, щоб сприяти юридично правильному здійсненню прав і свобод громадян та виконанню обов'язків усіма учасниками процесу. Принципи права та судочинства, зокрема адміністративного, не можна розглядати без урахування їх загальної єдності, взаємопов'язаності. Вони тісно переплітаються, взаємодоповнюють, переходять одне в одне, деякі впливають один з одного. У своїй сукупності всі принципи мають утворювати систему основних засад, які не суперечать одна одній, що після закріплення у чинному законодавстві оформлюються як явища правової реальності [1].

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Питанням визначення системи принципів права в цілому, в тому числі принципів адміністративного судочинства та їхньої класифікації, приділялося багато уваги з боку науковців (В. Б. Авер'янов, А. М. Колодій, Р. О. Куйбіда, О. М. Бандурка, М. М. Тищенко, В. Г. Перепелюк, О. М. Пасенюк, П. М. Рабінович, В. І. Шишкін та ін.), однак дискусії з цього приводу так і не сприяли остаточному та єдиному підходу до цього питання.

**Мета статті** – дати системно-структурну характеристику принципів адміністративного судочинства України.

© С. О. Мироненко, 2014

**Виклад основного матеріалу.** У перекладі з грецької мови (“systema” – ціле, що складається з частин) система – це сукупність елементів, які перебувають у відносинах і зв’язках між собою та формулюють відповідну цілісність і єдність. Філософське розуміння категорії “система” полягає в тому, що це ціле, яке створюється з певних частин. Тобто важливий не лише зміст елементів, які становлять систему, але й зв’язки, що існують між ними, їх цілісність і єдність [2, 10].

У сучасній процесуальній літературі під системою принципів розуміють сукупність принципів, яка обумовлена їх внутрішньою єдністю, взаємним зв’язком, спрямованістю до єдиної мети, або як сукупність принципів даної галузі в їх єдності та взаємозв’язку [3].

У своїй сукупності всі принципи судового процесу створюють стійку систему основ, що не суперечать одна одній і мають визначальний характер, у кожній принцип пов’язаний як зі всією системою права, так і з іншими принципами [4, 63].

Тож система принципів адміністративного судочинства становить, по-перше, сукупність чітко впорядкованого набору елементів, які взаємопов’язані та об’єктивно зумовлені; по-друге, ці елементи створюють єдність; по-третє, вони перебувають у відносинах; по-четверте, сукупність цих елементів, їх якісна єдність обумовлюють здійснення адміністративного судочинства. Здійснюючи правосуддя, судді адміністративного суду мають дотримуватися принципів адміністративного судочинства, керуватися ними в розгляді та вирішенні справи, у винесенні рішення у справі. Саме цим визначається значення системи принципів адміністративного судочинства під час здійснення правосуддя адміністративними судами.

Таким чином, система принципів адміністративного судочинства становить нормативно-цілісну єдність взаємопов’язаних та об’єктивно зумовлених елементів, без якої адміністративне судочинство втрачає свій сенс.

Проаналізувавши різні підходи науковців щодо класифікації принципів адміністративного процесу в цілому та принципів адміністративного судочинства зокрема, ми дійшли висновку, що в обранні критеріїв для класифікації необхідно чітко враховувати таку ознаку, як нормативність принципів адміністративного судочинства та можливість використання їх адміністративними судами в розгляді та вирішенні адміністративних справ.

Під загально визнаними принципами і нормами міжнародного права розуміють такі його основоположні імперативні норми, що приймаються і визнаються міжнародним співтовариством держав у цілому, відхилення від яких неприпустиме. Вони мають наднаціональний характер і закріплюються у міжнародно-правових актах: Загальній декларації прав людини, Міжнародному пакті про громадянські та політичні права, Європейській конвенції про захист прав людини й основоположних свобод, практиці Європейського суду з прав людини. Нині не всі норми міжнародного права визнаються абсолютно всіма державами обов’язковими для себе. У сучасному міжнародному праві існує значна кількість норм, які офіційно визнані всіма або майже всіма державами. Ці норми називаються загально визнаними. Найзагальніші з них іменуються принципами міжнародного права [5, 119].

Слід зауважити, що міжнародному праву відоме таке поняття, як загальні принципи права. Згідно зі ст. 38 Статуту Міжнародного суду, розом із конвенціями та звичаями, Суд застосовує загальні принципи права, визнані цивілізованими націями. У теорії міжнародного права під загальними принципами права розуміють принципи, загальні для національно-правових нормативних систем держав. Вони сприяють створенню системи національного права, міжнародного права, а також правозастосуванню. Тому поняття загальних принципів права не можна ототожнювати з поняттям загально визнаних принципів і норм міжнародного права [5, 120].

На відміну від загально визнаних норм та принципів міжнародного права, принципи адміністративного судочинства, які закріплено у вітчизняному законодавстві, визначають систему юридичних і процесуальних засобів правового регулювання адміністративно-процесуальних відносин, тобто догму права – основу практичної діяльності суддів адміністративного суду, що застосовують процесуальні норми в розгляді та вирішенні адміністративних справ.

Законом України “Про судоустрій і статус суддів” (ст. 6–15) встановлено такі засади здійснення правосуддя, як: 1) здійснення правосуддя виключно судами; 2) самостійно; 3) право на судовий захист; право на повноважний суд; 4) рівність перед законом і судом; 5) право на справедливий суд; 6) право на гласність і відкритість судового процесу; 7) обов’язковість судових рішень; 8) право на оскарження судового рішення; 9) одноосібний та колегіальний розгляд справ [6].

Слід зазначити, що перелік принципів, закріплених у Законі, не збігається з принципами, наведеними у ст. 7 Кодексу адміністративного судочинства України [7], що пояснюється загальністю засад, установлених у Законі України “Про судоустрій і статус суддів”, які стосуються всіх без винятку судів судової системи України [6].

Якщо проаналізувати норми зазначеного Кодексу, можна встановити, що законодавець чітко визначив систему принципів адміністративного судочинства у вигляді окремих статей, хоча у ст. 7 перерахував їх види. Так, ст. 7 Кодексу адміністративного судочинства України законодавець передбачив такі принципи адміністративного судочинства: 1) верховенство права; 2) законність; 3) рівність усіх учасників адміністративного процесу перед законом і судом; 4) змагальність сторін, диспозитивність та офіційне з’ясування всіх обставин у справі; 5) гласність і відкритість адміністративного процесу; 6) забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішень адміністративного суду, крім випадків, установлених цим Кодексом; 7) обов’язковість судових рішень [7].

Аналіз вищезазначених законодавчих актів свідчить про те, що принципи адміністративного судочинства в них або дублюються, або мають певні відмінності у редакції. Найвні розбіжності у формах юридичного закріплення принципів адміністративного судочинства й у текстах законів. Такі неузгодженості, на нашу думку, мають переважно юридико-технічний характер.

Крім того, загальні принципи адміністративного судочинства закріплено у Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод від 1950 р. [8] та протоколах до неї, згідно на обов’язковість яких надано Верховною Радою України: верховенство права; справедливий і відкритий судовий розгляд; розгляд упродовж розумного строку; незалежність і безсторонність суду; публічність проголошення судового рішення.

Зміст принципів, закріплених у Конвенції, конкретизується у застосуванні права під час здійснення правосуддя Європейським Судом з прав людини та Європейською комісією з прав людини, практику яких, згідно зі ст. 17 Закону України “Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини”, суди України (в тому числі адміністративні) застосовують як джерело права [9].

Основні принципи судового процесу, закріплені в ч. 1 ст. 6, мають бути враховані національним законодавством і судовою практикою (з особливостями, що притаманні адміністративному процесу), оскільки забезпечують захист прав особи в судовому процесі та впливають на його ефективність.

З аналізу п. 1 ст. 6 Конвенції та окремих рішень Європейського суду з прав людини випливає, що систему права на справедливий судовий процес становлять такі елементи: право на справедливий судовий розгляд, право на відкритий судовий розгляд (у тому числі публічне проголошення рішення), дотримання критерію “розумного” строку; незалежність і неупередженість суду, створеного на підставі закону. Однак систему цих елементів не можна, на нашу думку, вважати повною без урахування таких важливих факторів, як можливість доступу до суду кожної особи у разі виникнення спору з адміністративних правовідносин та ефективність судового контролю за актами і діями (чи бездіяльністю) адміністрації [10].

Таким чином, з урахуванням положень ст. 6 і 13 Конвенції систему стандартів адміністративного процесу можна подати так:

- 1) право на суд (як його прояв – право на доступ до суду);

2) право на справедливий судовий процес, що передбачає такі організаційні та процесуальні гарантії:

- а) розгляд справи судом, створеним на підставі закону;
- б) незалежність і неупередженість суду;
- в) публічний розгляд справи та проголошення рішення суду;
- г) справедливий судовий розгляд;
- д) розгляд справи впродовж розумного строку;

3) ефективність судового контролю за актами і діями (чи бездіяльністю) органів публічної влади та дієвість судового рішення.

Наприклад, у Міжнародному пакті про громадянські та політичні права 1966 р. [11] передбачено систему принципів, до яких, зокрема, належать: верховенство права; справедливий і відкритий судовий розгляд; розгляд упродовж розумного строку; незалежність і безсторонність суду; публічність проголошення судового рішення.

Закріплення принципів судочинства у нормативно-правових актах такого високого рівня підкреслює важливість їх дотримання під час здійснення правосуддя. Крім того, їх порушення виключає можливість досягнення єдиного та необхідного результату здійснення правосуддя – повного, всебічного й об'єктивного розгляду справи та ухвалення законного й обґрунтованого рішення суду. Тому для належного виконання обов'язків судді адміністративного суду необхідно чітко усвідомлювати непорушність принципів адміністративного судочинства і розуміти особливості їх застосування на практиці.

Принципи адміністративного судочинства України, які закріплені у національному законодавстві, слід класифікувати так:

1) котрі відображають сутність адміністративного судочинства як форми здійснення правосуддя, – це ті, що відображають зміст процесуальної діяльності адміністративних судів – адміністративного судочинства. До цих, принципів, на нашу думку, слід зарахувати: поділ державної влади в Україні на законодавчу, виконавчу й судову; верховенство права й законності; право на судовий захист; здійснення правосуддя тільки судом; незалежність і підпорядкування суддів закону; неупередженість суду; здійснення правосуддя самостійно; право на судовий захист; право на повноважний суд; право на справедливий суд; обов'язковість судових рішень;

2) котрі відображають сутність адміністративного судочинства як процесу, – це ті, які визначають форму виконання процесуальних дій. Ці принципи демонструють хід здійснення адміністративного судочинства. До них, на нашу думку, належать: рівність перед законом і судом; право на гласність і відкритість адміністративного процесу; право на оскарження судового рішення; одноосібний та колегіальний розгляд справ; змагальність сторін, диспозитивність; офіційне з'ясування всіх обставин у справі; забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішень адміністративного суду, крім випадків, установлених Кодексом адміністративного судочинства України.

**Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.** Отже, підсумовуючи вищевикладене, на нашу думку, під час обрання критеріїв класифікації принципів адміністративного судочинства слід ураховувати двоєдиний підхід, який поєднує принципи адміністративного судочинства з нормативно-правовим актом, в якому вони закріплені, та предметом регулювання, порядком здійснення процесуальної діяльності (формою здійснення правосуддя) та порядком здійснення процесуальних дій. Такий підхід синтетично відбивається в характеристиці принципів адміністративного судочинства, які передбачені нормами та принципами міжнародного права і національним законодавством. До останніх належать принципи, які відображають сутність адміністративного судочинства як форми здійснення правосуддя, а також як процесу.

**Список використаних джерел:**

1. Руденко А. В. Принципи адміністративного судочинства [Електронний ресурс] / Руденко А. В. – Режим доступу : <http://www.studrada.com.ua/content/12-%D0%BF%D1%80>
2. Мірошніченко Т. М. Система принципів кримінального процесу : консп. лекцій / Т. М. Мірошніченко, Д. В. Філін. – Х. : Нац. юрид. академ України ім. Ярослава Мудрого, 1995. – 40 с.
3. Гаврилук О. О. Принцип гласності та відкритості в системі принципів адміністративного процесу [Електронний ресурс] / Гаврилук О. О. – Режим доступу : <http://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&frm=1&source=web&cd=2>
4. Якуб М. Л. Процессуальная форма в советском судопроизводстве : учебное пособие / Якуб М. Л. – М. : Юрид. лит., 1981. – 145 с.
5. Курс цивільного процесу : підручник / В. В. Комаров, В. А. Бігун, В. В. Баранкова та ін. ; за ред. В. В. Комарова. – Х. : Право, 2011. – 1352 с.
6. Про судоустрій і статус суддів [Електронний ресурс] : Закон України від 07.07.2010 р. – Режим доступу : <http://www.zakon2.rada.gov.ua/laws/show>
7. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>
8. Конвенція про захист прав людини й основоположних свобод від 04.11.1950 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995\\_004](http://www.zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004)
9. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини [Електронний ресурс] : Закон України від 23.02.2006 р. – Режим доступу : <http://www.zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>
10. Лавринович О. В. Європейські стандарти адміністративного процесу [Електронний ресурс] / Лавринович О. В. – Режим доступу : <http://www.minjust.gov.ua/0/6738>
11. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права від 16.12.1966 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995\\_043](http://www.zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_043)

